

Projekt for 3F. Ulighed og fattigdom

Udvikling i social arv

Resume

Selv om Danmark internationalt er kendt for en høj social mobilitet, er der stadig en stærk sammenhæng mellem, hvilken socialklasse man vokser op i, og hvor man havner som voksen. En tredjedel af underklassens børn ender i dag selv i underklassen. For ti år siden var det en fjerdedel af børnene fra underklassen, som selv var i underklassen som voksne.

Generelt er der sket en uddannelsesstigning for unge, uanset hvilken social klasse de er vokset op i. Underklassens børn har dog stadig langt den største risiko for at stå uden uddannelse. Omkring en tredjedel af børnene i underklassen har ingen uddannelse som 25-26-årig.

De unge, der ikke formår at få en uddannelse efter grundskolen har markant højere risiko for at havne i underklassen som voksen. For de personer, der er vokset op i underklassen og som ikke har en uddannelse udover grundskolen, er hele 56 pct. selv i underklassen som voksen.

Underklassens børn havner oftere selv i underklassen som voksen

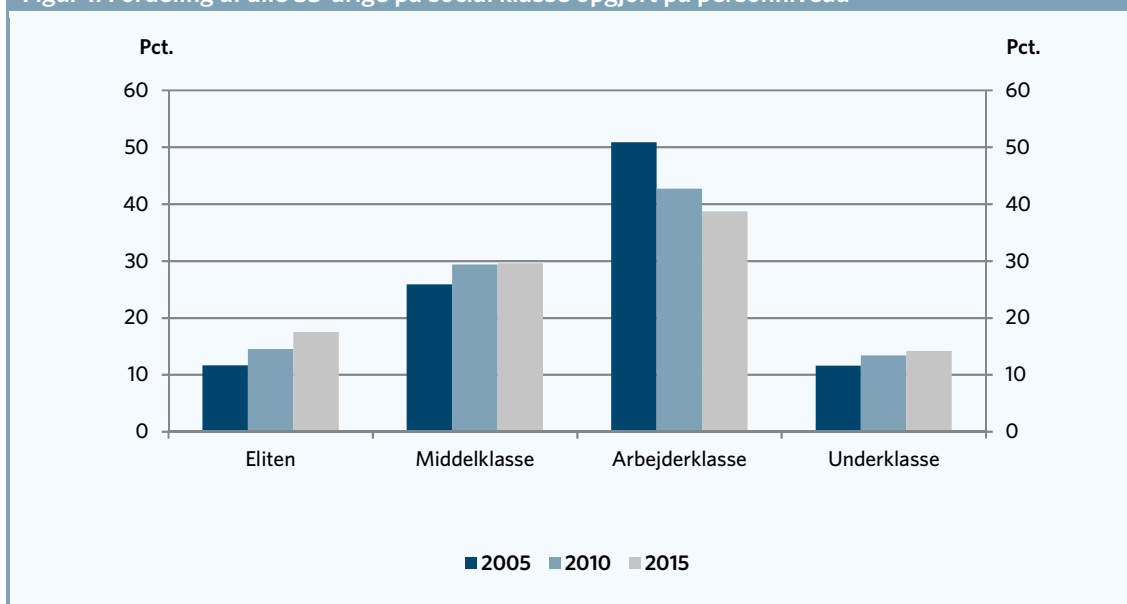
AE har undersøgt den sociale mobilitet i Danmark opdelt på sociale klasser. Det er altså en undersøgelse af, i hvor høj grad børn, der vokser op i en given social klasse, selv havner i samme klasse som voksne. I analysen opereres med fem klasser: Overklasse, højere middelklasse, middelklasse, arbejderklasse og underklasse. Hvordan klasserne præcis er defineret kan ses i boks 1. Konkret er der set på, hvilken socialklasse unge, som var 17 år i 1997, befinder sig i som 35-årig, dvs. i 2015. Dette er sammenholdt med, i hvilken grad unge, som var 17 år i 1987, havnede i samme socialklasse, da de i 2005 rundede 35 år. Således kan vi altså se, hvordan den sociale mobilitet har udviklet sig over de seneste 10 år.

Den unges socialklasse som 17-årig er opgjort på familieniveau, dvs. den afhænger af forældrenes socialklasse. Den unges socialklasse som 35-årig er opgjort på personniveau og afhænger dermed af hans eller hendes beskæftigelse, indtægt og uddannelsesniveau, jf. boks 1.

I anden del af analysen er det undersøgt, hvordan ens sociale klasse hænger sammen med, hvilken uddannelse (eller mangel på samme) man får.

I figur 1 er der vist fordelingen af alle 35-årige på hvilken social klasse de er i på personniveau, uanset hvad deres familiebaggrund var i opvæksten. Af figuren ses det, at knap 18 pct. af de 35-årige nu er i eliten (overklasse + højere middelklasse). Det er en kraftig stigning siden 2005 hvor knap 12 pct. var i eliten. Stigningen skyldes, at der er flere 35-årige, der har en lang videregående uddannelse og dermed kommer ind i den højere middelklasse. Af figuren ses det også, at andelen som er i arbejderklassen er kraftigt faldende. Fra godt halvdelen i 2005 til under 40 pct. i 2015. Det skyldes bl.a., at færre får en erhvervsfaglig uddannelse.

Figur 1. Fordeling af alle 35-årige på social klasse opgjort på personniveau

Anm.: Studerende 35-årige er udeladt.
Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik.

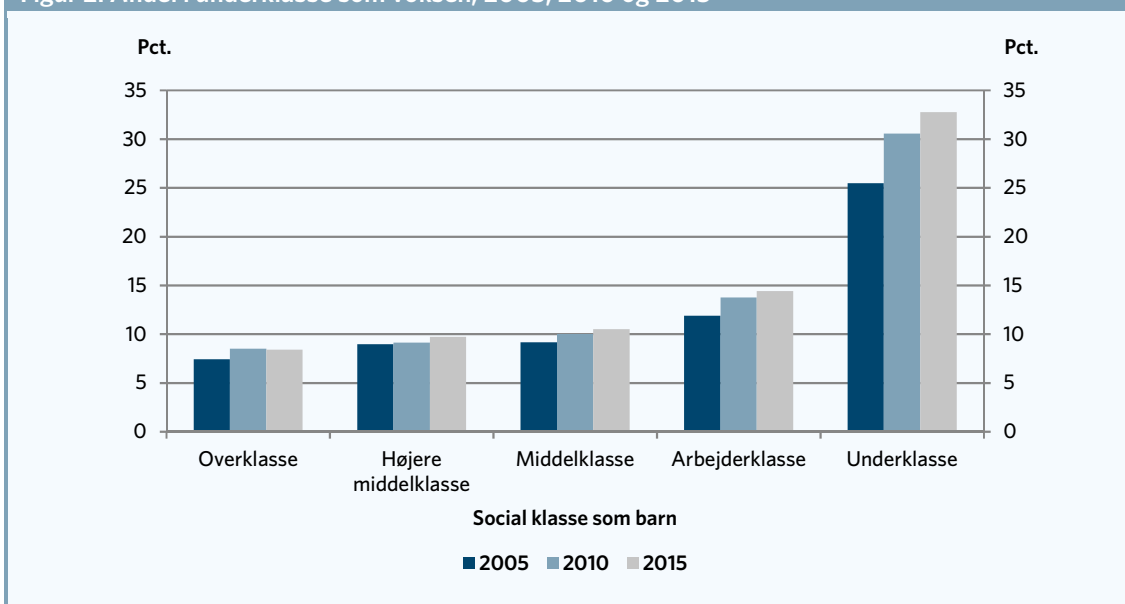
Forældres sociale klasse har stadig stor betydning

Selv om Danmark internationalt er kendt for at være et land med høj social mobilitet, er der – også i Danmark – en stærk sammenhæng mellem den socialklasse, et barn vokser op i, og den klasse, barnet befinder sig i som voksen.

Af figur 2 kan man se, hvor stor en andel af børnene af de forskellige sociale klasser, som er i underklassen som 35-årig. Mønsteret er tydeligt: Er man vokset op i underklassen (barn af fx førtidspensionist eller kontanthjælpsmodtager), er der markant større risiko for selv at havne i underklassen som voksen. Mens en tredjedel af underklassens børn selv havner i underklassen som voksen, er det kun otte pct. af børnene fra overklassen, der havner i underklassen som 35-årig. Underklassebørn har altså knap 4 gange så stor en risiko for at havne i underklassen, som overklassebørn har.

I figuren er også vist udviklingen i sandsynligheden for at være i underklassen som voksen, opdelt på hvilken social klasse man var i som barn. Som det ses, er risikoen for at havne i underklassen som voksen markant forøget for underklassebørn fra 2005 til 2015. Mens det var en fjerdedel i 2005, er det nu en tredjedel af underklassebørnene, der selv ender i underklassen. Samtidig er risikoen for at havne i underklassen også steget en smule for overklassebørn og børn fra den højere middelklasse med omkring 1 pct. point.

Figur 2. Andel i underklasse som voksen, 2005, 2010 og 2015

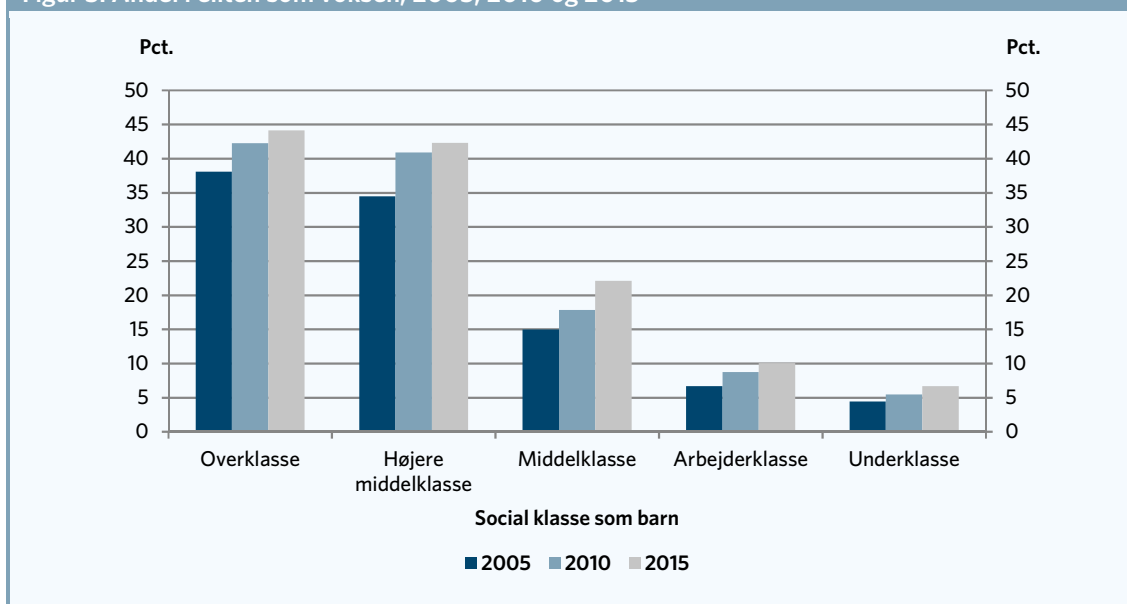
Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik.

Figur 3 viser sandsynligheden for at være en del af "eliten" som voksen opdelt efter, hvilken socialklasse man var i som barn.

Eliten er her defineret som overklassen og den højere middelklasse. Som det ses, havner over 40 pct. af elitebørn selv i eliten - hvad enten de kommer fra overklassen eller den højere middelklasse. Kun syv pct. af underklassebørnene havner i eliten som voksne. Elitebørn har altså over 6 gange større chance for at havne i eliten end underklassebørn. Set i forhold til arbejderklassen har elitebørnene 4 gange større sandsynlighed for at komme ind i eliten end arbejderklassens børn. Omkring hver 10. af arbejderklassens børn ender selv i eliten.

I figuren er udviklingen i sandsynligheden for at havne i eliten, opdelt på socialklasse som 17-årig, også vist. Det ses, at chancen for at havne i eliten er steget for alle klasser. Det skyldes, at eliten er vokset - særligt den højere middelklasse. For børn vokset op i den højere middelklasse er sandsynligheden for at være i eliten som voksen vokset fra 35 pct. til 42 pct. på ti år. For børn fra underklassen er sandsynligheden for at være i eliten som voksen steget fra knap 5 pct. til knap 7 pct. Derudover ses det af figuren, at vi bevæger os i retning af, at det næsten er hvert andet barn fra overklassen, der selv havner i eliten som voksen.

Figur 3. Andel i eliten som voksen, 2005, 2010 og 2015

Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik.

I denne analyse er der fokuseret på social arv i yderpunkterne af det sociale spektrum – dvs. på personer i under- og overklasse. Det bør imidlertid bemærkes, at der også er en stærk sammenhæng mellem familiens klasse og den 35-åriges klasse, når man ser på personer i middelklassen og arbejderklassen. F.eks. havner knap halvdelen af de børn, der vokser op i en arbejderfamilie, selv i arbejderklassen som voksne.

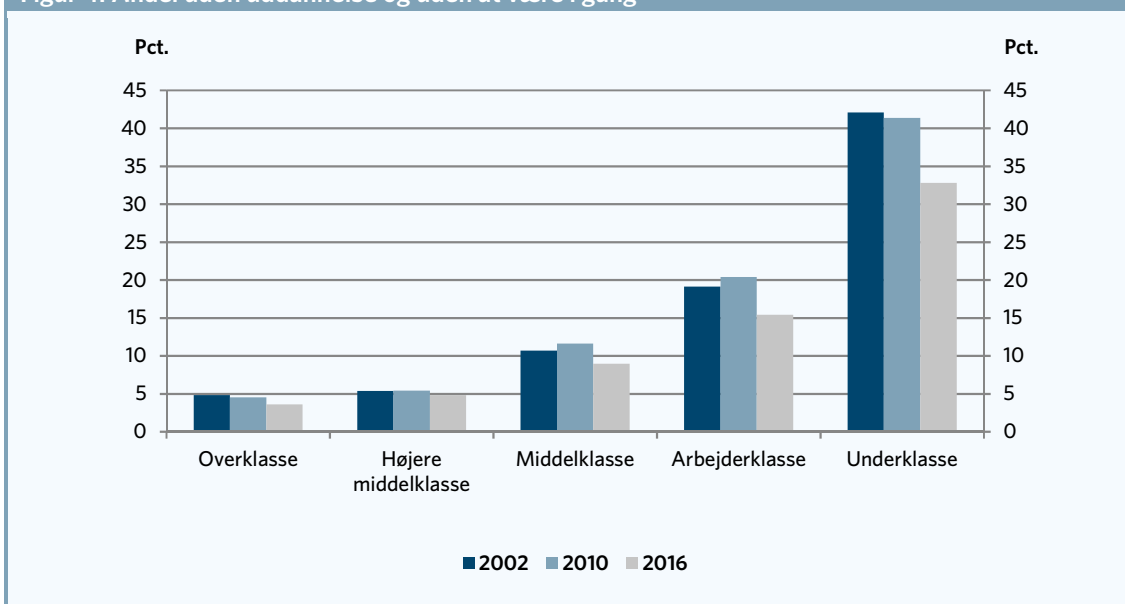
Markant flere får en uddannelse, men en tredjedel af underklassebørnene står uden

I denne del af analysen er den enkeltes socialklasse i opvæksten koblet med vedkommendes uddannelsesniveau. Vi undersøger således unge i alderen 25 og 26 år og ser på, hvilken uddannelse de har, sammenholdt med hvilken socialklasse de befandt sig i 10 år før, dvs. som 15-16-årig.

Figur 4 viser andelen, som står uden uddannelse og uden at være i gang med en uddannelse som 25-26-årig. Det ses, at nu er det blot 3-5 pct. af børn fra overklassen og højere middelklasse, der står uden uddannelse og uden at være i gang som 25-26-årig. For børn fra underklassen er det en hel del flere, nemlig 33 pct. Risikoen for at stå uden uddannelse som 25-26-årig er altså markant størst for underklassebørn.

Af figuren kan man også se udviklingen i, hvor mange der står uden uddannelse i de forskellige klasser. Overordnet er der færre personer, som står uden uddannelse i alle klasserne. Det største fald ses for underklassen, hvor 33 pct. står uden uddannelse som 25-26-årig i dag sammenlignet med 42 pct. i 2002. Det er positivt, og udviklingen er gået den rigtige vej: Langt færre børn fra underklassen står uden uddannelse. Det er dog stadig alt for mange, når en tredjedel af børnene fra underklassen ikke har nogen uddannelse.

Figur 4. Andel uden uddannelse og uden at være i gang

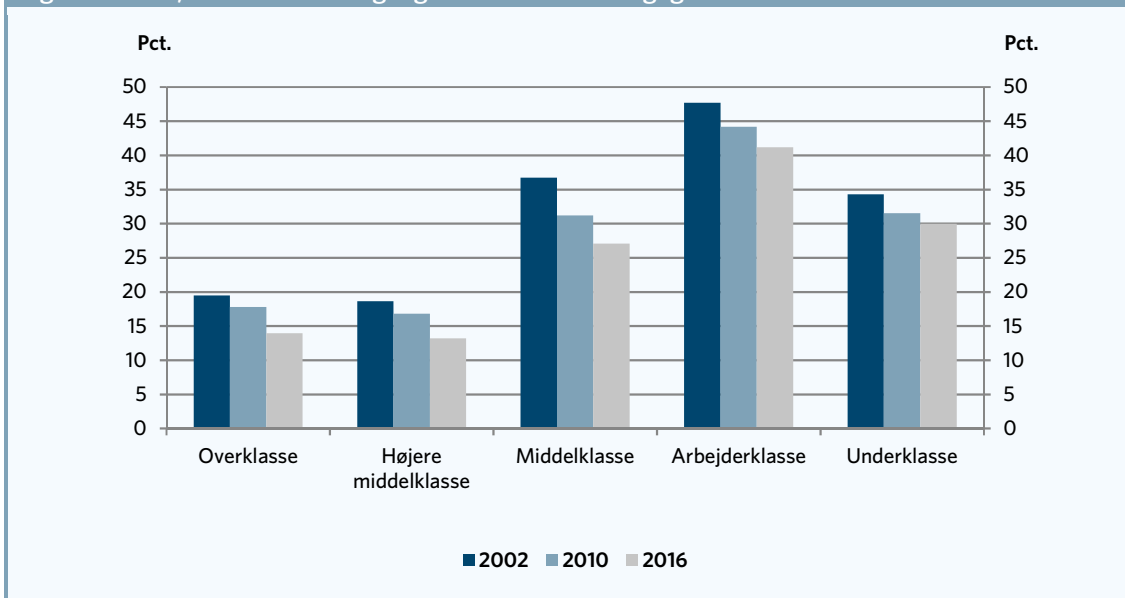

Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik.

Dykker man yderligere ned i tallene, ses det, at faldet i andelen af unge uden uddannelse skyldes en stigning i andelen, som har eller er i gang med en videregående uddannelse, mens andelen på erhvervsuddannelserne falder uanset socialklasse.

I figur 5 er der set på andelen af de 25-26-årige, som har eller er i gang med en faglært uddannelse, opdelt på den sociale klasse de var i som barn. Af figuren ses det, at den største andel af unge med en faglært uddannelse selv kommer fra en arbejderfamilie. Men selv om 40 pct. af arbejderbørnene er i gang med eller har en erhvervsfaglig uddannelse, kan man se af figuren, at børn fra alle klasser i stigende grad fravælger de erhvervsfaglige uddannelser.

Figur 5. Andel, der har eller er i gang med en erhvervsfaglig uddannelse

Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik.

Unge uden uddannelse står med dårlige kort på hånden

Umiddelbart kan det virke paradoksalt, at der er færre unge fra underklassen der står uden uddannelse, men flere unge fra underklassen som selv havner i underklassen. Hvis uddannelse giver bedre livschancer, så burde det stigende uddannelsesniveau hos unge fra underklassen trække i retning af, at færre fra underklassen selv havnede i underklassen som voksen.

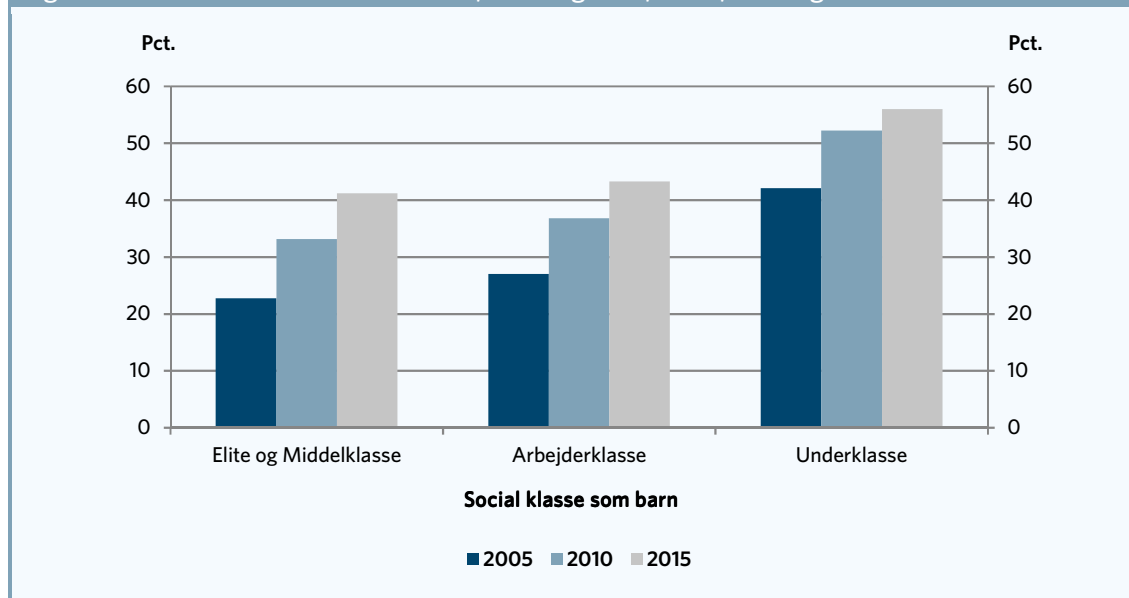
En del af forklaringen er, at de unge der ikke får en uddannelse udover grundskolen står med dårlige kort på hånden og i langt højere grad havner i underklassen som voksen end dem der formår at få en uddannelse. Det gælder uanset familiebaggrund.

I figur 6 er udviklingen fra figur 2 genbesøgt. I figur 6 er der dog kun taget ufaglærte 35-årige med i opgørelsen. Figuren viser således, hvor stor en andel af 35-årige, der havner i underklassen fordelt på den sociale klasse de er vokset op i. Og det er udelukkende 35-årige uden uddannelse, der er med i opgørelsen. Af figuren ses det, at 56 pct. af de 35-årige, der er vokset op i underklassen, og står uden uddannelse, selv havner i underklassen som voksen. Det er en stigning fra 42 pct. i 2005.

Også for unge vokset op i de andre klasser er der mange, der havner i underklassen som voksen, hvis de ikke har fået en uddannelse. I figuren er børn fra overklassen og den højere middelklasse slået sammen med middelklassens børn, da der ikke er ret mange personer, der har kombinationen opvokset i eliten, står uden uddannelse og er i underklassen som voksen.

Samlet er det over 40 pct. af børnene fra de andre sociale klasser, som havner i underklassen som voksen, hvis de ikke har fået en uddannelse. For børn af arbejderklassen er det en stigning fra 27 pct. i 2005 til 43 pct. i 2015.

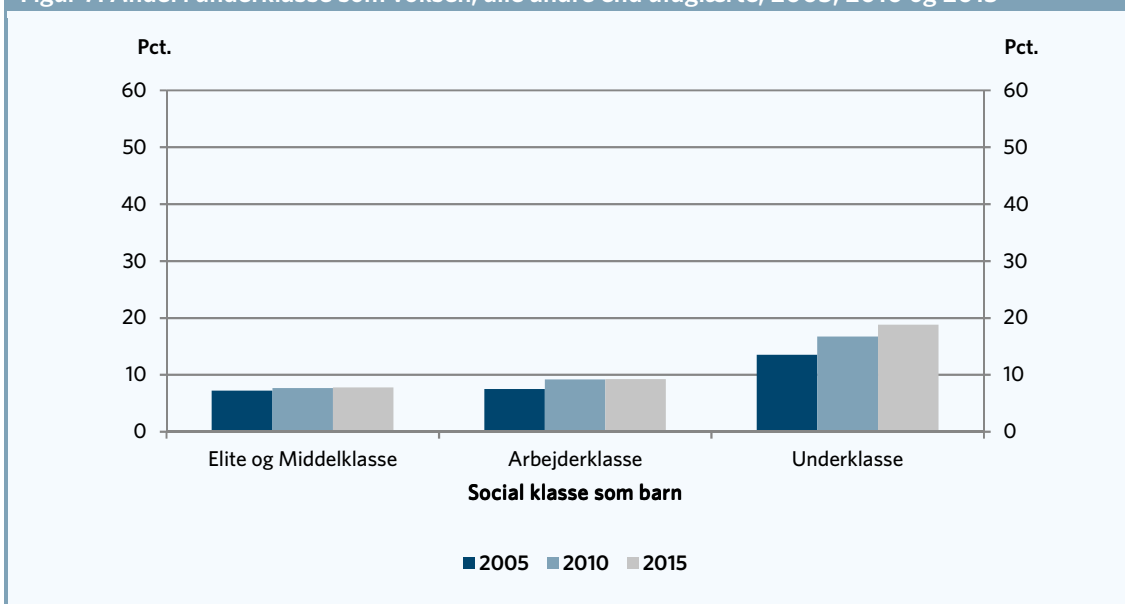
Figur 6. Andel i underklasse som voksen, kun ufaglærte, 2005, 2010 og 2015

Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik.

Til sammenligning er der i figur 7 vist alle andre end de ufaglærte. Af figuren ses det, at markant færre havner i underklassen som voksen, hvis de har fået en uddannelse udover grundskolen. For dem der er vokset op i underklassen og har fået en uddannelse, er det dog stadig 19 pct. der selv havner i underklassen. Det er en stigning fra 14 pct. i 2005. Ser man på personer vokset op i arbejderklassen som har fået en uddannelse, så er det under 10 pct. der er i underklassen som 35-årig.

Figur 7. Andel i underklasse som voksen, alle andre end ufaglærte, 2005, 2010 og 2015

Kilde: AE på baggrund af Danmarks Statistik.

Ovenstående viser hvor vigtigt der er at få en uddannelse. Det kan dog ikke tages som udtryk for, at det alene er det at få en uddannelse, der reducerer risikoen for at være i underklassen som 35-årig så markant. Det kan således godt være, at dem der formår at tage en uddannelse også i forvejen havde en lavere risiko for at havne i underklassen som voksen, selvom de ikke havde fået en uddannelse.

Samlet set kan man konkludere, at selv om Danmark internationalt set har en høj social mobilitet, og selv om uddannelsesniveaet i befolkningen har været markant stigende gennem de senere år, slår den sociale arv stadig tydeligt igennem. Arbejderbørn har størst sandsynlighed for at blive arbejdere selv; elitebørn har størst sandsynlighed for selv at havne i eliten, og underklassebørnene er dem, der med størst sandsynlighed ikke får en uddannelse. Er man vokset op i underklassen og står uden uddannelse, er der markant højere risiko for selv at havne i underklassen.

Metodeboks

Analysen tager udgangspunkt i barnets socialklasse, da vedkommende var 17 år.
Socialklasse som voksen måles på individniveau, når vedkommende er 35 år.

I 2015 indgår 70 pct. af de 35-årige. 19 pct. udgår, da de ikke var i landet som 17-årige, resten udgår, da de enten ikke tilhørte en socialklasse som 17- eller 35-årig.

Personer og familier kan være udenfor socialklasserne, hvis de ikke er skattepligtige eller er studerende.

I uddannelsesfigurerne er der taget udgangspunkt i familiens klasse, når barnet er 15-16 år, og uddannelse måles, når vedkommende er 25-26 år. Således indgår to årgange hvert år.

I 2015 indgår 78 pct. af de 25-26-årige i analysen. 19 pct. udgår, da de ikke var i Danmark 10 år før, og yderligere 3 pct. udgår, da deres familie ikke tilhørte en af socialklasserne.

Boks 1. Definition af klasserne

Overklasse:

- Selvstændige, der tjener over tre gange så meget som den typiske indkomst (1,2 million i 2015).
- Topledere, der tjener over tre gange så meget som den typiske indkomst.
- Personer med videregående uddannelse, der tjener over tre gange så meget som den typiske indkomst.
- Eksempler: Fabrikant, bankdirektør, finansanalytiker, kommunaldirektør.

Højere middelklasse:

- Selvstændige, der tjener mellem to og tre gange så meget som den typiske indkomst (mellem 767.000 kr. og 1,2 million kr. i 2015).
- Topledere, der tjener mellem to og tre gange så meget som den typiske indkomst.
- Personer med videregående uddannelse, der tjener mellem to og tre gange så meget som den typiske indkomst.
- Personer med akademisk uddannelse, der ikke indgår i overklassen, uanset indkomst.
- Eksempler: Skoleleder, ingeniør, gymnasielærer, læge.

Middelklasse:

- Selvstændige, der tjener under det dobbelte af den typiske indkomst (under 767.000 kr. i 2015).
- Topledere, der tjener under det dobbelte af den typiske indkomst.
- Personer med kort eller mellemlang videregående uddannelse, der tjener under det dobbelte af den typiske indkomst.
- Eksempler: Murermester, brugsuddeler, folkeskolelærer, sygeplejerske.

Arbejderklasse:

- Personer med erhvervsfaglig uddannelse, der ikke indgår i en af de øvrige klasser.
- Ufaglærte, der ikke indgår i en af de øvrige klasser.
- Eksempler: Industritekniker, tømrer, lastbilchauffør, sosu-assistent.

Underklasse:

- Personer, der er uden for arbejdsmarkedet mere end 4/5 af året.
- Eksempler: Førtidspensionist, kontanthjælpsmodtager.

Studerende indgår ikke i klasseopdelingen. Kun personer i aldersgruppen 18-59 år er med i klasseopdelingen.